

V knjigi hočem imeti cel svet

Nominirani za večernico:
Barbara Simoniti
za Močvirnike

MELITA FORSTNERIČ HAJNŠEK

Vaša nominirana knjiga je dobesedno reprezentativna: po obsegu, po sijajni ilustraciji ... Mednarodna mladinska knjižnica iz Münchna je knjigo uvrstila med Bele vrane 2013, med 250 najboljših mladinskih del z vsega sveta. Zanj ste letos prejeli Levstikovo nagrado. Za mladinskoterarni prvenec neverjetno eruptivno delo in osupljiv uspeh. Močvirniki so dolgo zoreli in čakali na izid, menda celo desetletje?

"Močvirniki so prvenec samo pogojno, saj sem pred tem že kaj napisala in izdala. So pa moja prva knjiga za otroke. Raje govorim o otroški kot mladinski literaturi, saj jo bistveno določa posebna domišljija, ki je otroška, v mladosti pa, žal, večinoma mine. Močvirnike sem začela pisati jeseni 1999. V njih se navezujem na otroštvo, na svoj domišljjski svet. Še vedno sem povezana z naravo, podeželski otrok sem. Živelim smo v hiši z vrtom v Slovenj Gradcu. Gozd je zame čarobni prostor domišljije in voda nekaj nadvse privlačnega."

Naslov lahko bralce zavede v travestijo Butalcev na Ljubljancane, recimo? "Naslov je nastal kasneje, prvotno so bile Zgodbe iz Zelene Dobrave. Zamislila sem si zbirko kratkih zgodb, a besedilo je začelo živeti svoje življenje. Ko sem čakala na izid, se mi je slučajna omemba močvirnikov v nekem poglavju razrasla v ime. Močvirniki so rod vodnih ptic, ki brodirajo po blatu, ali blaga zmerljivka za Ljubljancane iz štajerske smeri. Zdaj pa je beseda dobila še nov pomen."

V resnici ste ustvarili poseben, dragocen svet harmonije. Prežet je z mehko, prijateljstvom, izjemnim etosom. Je bilo to programska?

Ne, nikakor, nobenega načrta nimam vnaprej, niti zapiskov. Pišem povsem intuitivno, dokler zgodba ne prevzame krmila. Zavedam se, da pišem za otroke, vendar nikoli ničesar ne reduciram. Le glede jasnosti sem nepopustljiva; vsi zmečkani ali približni stavki letijo ven. Pozna pa se mi šolsko čtivo, ki je bilo v socializmu precej tendenčno. Tega nisem marala; trdno sem prepričana, da če pride tendenca skozi vrata noter, gre literarnost skozi okno ven. Edina 'poučnost', na katero pristajam v delu za otroke, je pester jezik. Otroka je treba izpostaviti čim bogatejšemu jeziku. In v svetu naglih komunikacij je to le še pomembnejše."

Na jezikovni ravni se vidi izjemna inovativnost, svojstveni frazeološki likovi. Neverjetna količina jih je, kako ste obvladali vso to množico?

"Navadno se mi na začetku pisanja pojavijo liki, že izdelani, vsak s svojo osebnostjo, značajem, govoricom, le imena jim še poiščem. Se pa ob množici včasih malce zjezim, saj vem, da veliko oseb pomeni debelo besedilo. Na začetku Močvirnikov sem si sestavila seznam, ker sem imena precej spreminjala, potem, med delom, pa z množico ni težav, ker vsi živijo. Seznam 77 nastopajočih oseb sem v besedilo priložila, da olajšam delo urednikoma in ilustratorju. A vedoželjni otrok s pomnjenjem ne bo imel težav. Kljub temu smo se odločili, da seznam v knjigi ostane; vedno se šalim, da je namenjen odraslim. Kadar pišem, si nikoli ne predstavim bralcev; dosledno sem zvesta domišljiji. A sama sem bila kot otrok zelo zahtevna bralka: jezilo me je, če so bili pisatelji površni ali nemarni, če se jim kaj ni ljubilo in so kar nekaj zmazali. Zame je izvirni greh leposlovja za otroke, misliti, da je zanje vse dobro. V poplavi komercialnega, pogrobnega, kičastega besedovanja je to treba povedati. Meni

je blizu načelo, da je samo najboljša za otroka dovolj dobro, in kot pisateljica ga skušam živeti ..."

To načelo je Župančičevo.

"In mene je ravno on zaznamoval s Cicibanom. Otroka s knjigo oblikuješ in to je velika odgovornost. Dobesedno mu s svojim delom pustiš sledi v možganih, v njegovem načinu mišljenja, v njegovem jeziku. Pišem z vsem svojim jezikovnim, literarnim, vsakršnim znanjem, z vso domišljijo. Za svoja besedila vedno rečem, da želim v njih ustvariti 'cel svet'. (Tudi kratka zgodba za odrasle je zame vedno okrajšan roman.) Imenitno se mi zdi, ker sva se z ilustratorjem Petrom Škerlom v tem tako ujela. In potem razpravljava o podrobnostih in novih domislicah, da je res vse dosledno in prepričljivo. Zato sva tako dober ustvarjalni tandem in upam, da bova še kaj naredila skupaj."

Kako so nastajali Močvirniki, gledano z jezikovne in obrtne plati?

"Nastajali so postopoma in se v desetih letih razvijali. Imena so bila eno najbolj odprtih domišljjskih polj, večkrat sem jih spreminjala. Takoj sem ugotovila, da je cel kup resničnih slovenskih priimkov močvirniških, recimo Lužnik, Blatnik, Mlakar. Urednika sta se smejala, ker imamo v knjigi kar nekaj slovenskih pisateljev. 'Močrad' je že sam po sebi imenitna beseda, dodala sem mu le koroško končnico -ik. V okolici Škofje Loke je celo ohranjeno ledinsko ime Močeradnik. Tako sem pač pisala vedno spet, navadno jeseni, ne vem zakaj ..."

Jesen je najboljši čas za vaše vlagoljubneže?

"Seveda, in meni skoraj najljubši." Ampak rada bi še ostala pri jeziku. Obvladovanje jezika postaja vedno pomembnejše, hkrati pa z digitalnimi sredstvi komuniciramo vedno krajše in površnejše. Zato se mi zdi bistveno, da kot pisateljica dam otrokom jezik. Bojim se, da se bo človeška družba začela deliti na jezikovno usposobljene in na tiste, ki bodo obtičali na ravni 500 besed – omejeni in nesposobljeni za polno življenje. Z razvojem tehnologije smo prišli tako daleč, da bo začel vplivati na naše bistvo. Jezik je nekaj, kar nas dela odgovorne drug do drugega in moralo bi nas delati tudi odgovorne do narave. Vsa živa bitja ravnajo z naravo odgovorno, samo človek ne. V živalski knjigi, ki jo napišem, je to stalno navzoče – zame kot pisateljico in nato tudi za vsakega bralca. Samo predstavljajte si, kaj pomeni suša ali poplava za močvirnike pod mahom! Zame je le življenje v odgovornem odnosu do narave osmišljeno."

Mnogi pisatelji preverjajo vrednost svojega besedila skozi prevod, vi ste izvrstna prevajalka najzahtevnejših humanistilnih del, tudi svojih?

"Prevod je še dodatna šola. Urednik mi je zadal nalogo, da se kar sama lotim angleškega prevoda Močvirnikov, saj jim že Bele vrane nakazujejo vrata v tujino. Vendar je prevajanje lastnega besedila težavno delo. S povratno informacijo sem sicer lahko še kaj dodala izvirniku, vendar sem glavnino prevajala šele, ko so bili Močvirniki že v tisku."

Barbara Simoniti: "Žal se mi s svojo državo nismo izkazali, kakor da ne obvladamo najosnovnejših veščin za demokracijo. V dvajsetih letih je šlo tako vse narobe, da bi že težko šlo bolj." (Robert Balen)

V šoli bi naložila učiteljem slovenščine, naj otroke naučijo domiselno preklinjati

Način življenja Močvirnikov označite kot "blagodejno vmesnost". Zanimiva lega, kontrapunkt današnjim agresivnim časom?

"To je moja formulacija za abstraktno zlato sredino, ki je malo že tudi zbanalizirana; in nisem hotela uporabiti filozofskega koncepta. Tako je nastala 'blagodejna vmesnost'. V našem življenju je vse preveč skrajnosti. Blaga vmesnost je tisto, kar pride z zrelostjo. Že kot otrok sem bila rada v družbi starih ljudi. Zreli so, blagi, mehki, obvladajo čas. Pred kratkim sem zasledila, da so nemški otroci v raziskavi, kdo jih najbolj poslušajo in upošteva, odgovorili, da dedki in babice, in sicer zato, 'ker dajo očala dol, kadar te poslušajo'... In z očali metaforično odložijo vse drugo, da se jim posvetijo. Sobivanje in sožitje generacij je nekaj, kar je človeško družbo vedno bogatilo, vedno je iz tega izhajala njena moč za naprej. Zadnja desetletja pa smo prišli v čudne, neumne čase ..."

Gerontofobične, sovražne do starosti, starih?

"Tako je, v absurdno idealizacijo 'mladostnega videza'. Nategnjeni, groteskni obrazi, da se ne vidi, kako si živel, kaj ti je življenje zapisalo v obraz. Še zelo nas bo toplo: po eni strani kult mladosti, po drugi pa se v zahodni civilizaciji prebivalstvo stara. Ta razkorak je proti naravi in proti človeškemu bistvu."

Da so mame sestre svojim hčeram, kot bi rekel Pascal Bruckner?

"Hči potrebuje mater; prijateljice si poišče sama, če je mama prava. Medtem ko sediva tu, bi jaz že morala tvtiniti na vse konce, kako me fotografirajo, ker se pogovarjava za Večer. Infantilizacija postaja merilo človeške družbe in potrošni pridatki veljajo za izraz osebnosti. Odraslost in zrelost sta nemoderni, in resnici pa ju vedno težje življenje mladih terja. Ne želim klepetati s sto površnimi znanci, veliko večim imam od pogovora, v katerem lahko kaj bistvenega domislím in povem. Pogovor je vedno tudi kresanje mnenj in kristaliziranje misli."

Kdo, kje, kaj?

Rojena 1963 v Slovenj Gradcu. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je diplomirala iz slovenščine in angleščine. Bila je asistentka za angleško književnost na takratni Pedagoški fakulteti v Mariboru. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je 1990 magistrirala iz angleške književnosti, 1995 pa doktorirala iz literarnih znanosti. Je avtorica petih pesniških zbirk in zbirke novel ter ena najtehtnejših prevajalk sodobnih družboslovnih del. Od leta 1995 je svobodna pisateljica. Pisanje ji je poklic in prevajanje služba, pravi, in želi vztrajati še naprej, saj pisati brez svobode v času in prostoru ni mogoče.

In tudi branje literature je pogovor med avtorjem in bralcem. Jezik takih iskrenih, globokih stikov med generacijami pa je poleg tega še most v preteklost in v prihodnost. Zato se ne nameravam truditi pisati v slengu, ki je najstnikom blizu. To je njihov čas, ki ga živijo in izražajo, jaz izražam svoj čas; opisujem svoje potovanje v čas. Sicer potujem zaman."

Ni to subverzivna misel za mladinsko pisateljico?

"Danes vsi mislijo, da se morajo otroku prilagajati. Ravno nasprotno je res: kot odrasel naj bi bil človek mlajšim vzor in opora v življenju. Če si nisem pripravljena barvati nohtov in las in kirurško iznakaziti obraza, lahko najstniki, nesrečni zaradi modnih zapovedi, ki terorizirajo njeno telo in njeno bistvo, nekaj povem. Sama sem odraščala z dvema bobicama, v prepletu njunega časa in svojega. Moja mariborska babica je imela izjemen pripovedni dar. Nadelala si je očala in mi brala Mehurčke; to je eden mojih najzgodnejših spominov. Čarovnije, ki se je razgrinjala iz njenega glasu, ne bom nikoli pozabila. Spremenila mi je življenje – kakor nam ga lahko le umetnost. To je njeno bistvo. Moja največja želja je, da bi kdaj kaj takega lahko kdo rekel za mojo knjigo ... In seveda sem že zelo zgodaj opazila, da govori babica drugače kot moji prijatelji, kot starši, kot sosedi. V jeziku potekajo žive silnice, ki gredo skozi nas, kot energija, ki nas napaja. Zato se z otrokom ne smemo otročje spakovati, govoriti je treba različne govore, da jih osvoji. In to mu moramo dati kot volilo – osebno, družinsko in nacionalno."

Močvirniki vsebujejo redko blagost, preprostost, opisujete svet, ki današnjemu ni podoben, ampak je ravno nasproten od njega.

"Otroci so povsod izpostavljeni negativnim, težkim temam. Kot da jim je treba vse najhujše probleme predstaviti že v slikanicah! Ko vendar najbolj potrebujejo otroštvo!"

Pred desetletji je veljalo, da je treba povezniti stekleni zvon nad otroke v mladinski književnosti in jih obvarovati pred zlom tega sveta.

"In nato je seveda sledil obrat. Iz tega je samo jasno razvidno, kako je otroško branje vedno podrejeno neki ideologiji. Če ni politična, je pa pedagoška. In namen vsake ideologije je, da ljudi čim prej upogne po svojem kalupu."

Pa vendar se vsi družbeni sistemi in podsistemi pojavljajo v vašem močvirniškem vesolju?

"Močvirniški svet je nastal brez namena, spontano in sproti. Vendar za pisanje knjige, ki je 'cel svet', potrebuješ veliko človeških izkušenj. Pupek Mokranjca je, recimo, najzahtevnejši lik, s katerim sem se največ ukvarjala. Šolski hišnik je, bitje dveh svetov, odraslega in otroškega, neke vrste povezovalac med njima, tudi malo posebne pameti in slaven po svojih kletvicah. Meni je zmohtno preklinjanje v besedilu važno in posvečam mu posebno pozornost. Preklinjanje je sploh zelo pomembna plast jezika. Vendar ga večina otrokom prepoveduje, namesto da bi jih dobrih kletvic naučili, in tako so razpeti med tabuiziranjem in tujimi besedami; zato uporabljajo same balkanske in angleške izposojenke. Kletvice pa bi morale biti iz sveta, v katerem živimo. V šoli bi naložila učiteljem slovenščine, naj otroke naučijo domiselno preklinjati."

Močvirniki so projekcija harmonične družbe solidarnosti, kot zgled v današnjem slovenskem kaosu?

"So vtis družbe, v kateri je dobro živeti, idealna pa ni. Tudi nevoščljivce imajo, pa zmerljivce in take, ki podležejo predsodkom. Vendar mi je všeč, ker ima vsak močvirnik glas in ker zna večina dobro odločiti, kadar je treba. Taka naj bi bila demokracija. Žal se mi s svojo državo nismo izkazali, kakor da ne obvladamo najosnovnejših veščin za demokracijo. V dvajsetih letih je šlo tako vse narobe, da bi že težko šlo bolj. V tem družbenem razpoloženju se nikakor ne počutim dobro. Marsikdo me vpraša, ali sem Močvirnike napisala kot nekakšno vzorno utopijo za danes. Vendar so nastajali pred več kot desetimi leti, ko smo živeli obdobje največjega optimizma. Morda pa sem si na nezavedni ravni predstavljala, da bomo v Sloveniji živeli tako."